

(Super)diversiteit en onveiligheidsgevoelens

Erik Snel & Iris Glas

Diversiteit lijkt het nieuwe buzz-woord in de sociologie. Sinds Robert Putnam (2007) zijn invloedrijke artikel *'E Pluribus Unum'* publiceerde, waarin hij de negatieve consequenties van ethische, niet ethische diversiteit beschreef voor met name sociale cohesie in het stedelijk leven, verschenen tal van sociologische studies die zijn bevindingen kritisch onder de loep namen. In hetzelfde jaar publiceerde Steve Vertovec (2007) zijn (bijna) even beroemde artikel over 'Superdiversity' als kenmerkend voor hedendaagse steden in de Europese immigratiesamenlevingen. Vertovec benadrukt dat het niet alleen om etnische diversiteit gaat. Hedendaagse migratiestromen zijn op allerlei manieren zeer divers: hoog en laag opgeleide migranten, uit arme en rijke landen, met verschillende talen en religies, en met een verschillende juridische status (waaronder ongedocumenteerde migranten).

Hier willen we ons vooral richten op een tot dusver weinig onderzocht gevolg van etnische diversiteit (of zo men wil: superdiversiteit) voor steden en stadsbuurten: de (mogelijke) relatie met veiligheid en veiligheidsbeleving. Als men even bedenkt, ligt een verband tussen etnische diversiteit en veiligheid en veiligheidsbeleving voor de hand – althans als diversiteit inderdaad de vermeende negatieve gevolgen voor sociale relaties en maatschappelijke betrokkenheid heeft zoals door Putnam verondersteld. Immers, eerder onderzoek van Robert Sampson en collega's (1997, 2012) laat zien dat er meer criminaliteit plaatsvindt in buurten met geringe sociale cohesie en waar mensen weinig geneigd zijn om in te grijpen als er iets op straat gebeurt (Sampson noemt dit 'collective efficacy'). Andersom concludeerde Van Noije (2016) recentelijk dat veiligheid in de buurt een van de belangrijkste condities is voor bewonersparticipatie. Een gebrek aan veiligheid en collective efficacy hangt weer samen met de mate van vertrouwen in elkaar, vooral vertrouwen dat men gesteund zal worden door andere mensen op straat. Kleinhans en Bolt (2013) hebben dit ook voor Nederland vastgesteld. Anderzijds is er ook een relatie tussen sociale cohesie en onveiligheidsgevoelens. Onbekendheid met elkaar in etnisch diverse wijken, zeker als sprake is van op het eerste gezicht bedreigend uitzijnde jongerengroepen op straat, roepen onveiligheidsgevoelens op (Sampson, 2009).

We kunnen dus veronderstellen dat er een verband bestaat tussen enerzijds de mate van etnische diversiteit in een buurt en anderzijds de mate van criminaliteit en onveiligheidsgevoelens. Hoe meer etnische diversiteit, des te minder sociale cohesie en vertrouwen dat mensen op straat elkaar steunen in moeilijke situaties, dus des te minder 'collective efficacy' en hoe méér criminaliteit. En hoe meer diversiteit, des te minder sociale cohesie, dat wil zeggen: minder bekendheid met elkaar en des te méér onveiligheidsgevoelens.

Omgekeerd geldt dus dat een bepaald niveau van etnische homogeniteit of ‘sameness’ (Van Eijk, 2010) een vereiste kan zijn om cohesie en, daarmee samenhangend, een gevoel van veiligheid te creëren.

Zo’n gevoel van cohesie en gemeenschap kan echter ook een schaduwkant hebben. Zo beschrijven Lub en De Leeuw (2015) in een onderzoeksrapport over (on)veiligheidsbeleving in vier Rotterdamse wijken dat ‘oorspronkelijke’ bewoners, woonachtig in relatief homogene wijken met een sterk gemeenschapsgevoel, de neiging hebben om problemen toe te schrijven aan de ‘nieuwkomers’. Het thema (on)veiligheid wordt door deze groep dan ook vaak in verband gebracht met de aanwezigheid en/of influx van zulke nieuwkomers, zoals etnische minderheden, lagere sociale klassen en andere leeftijdsgroepen. In wijken met veel homogeniteit wordt ‘de ander’ dus eerder als bedreigend gezien, terwijl inwoners van meer diverse wijken juist minder angstgevoelens hebben voor hun afwijkende medebewoners. Ander kwalitatief onderzoek in de Nederlandse context onderstreept het belang van interetnisch contact (Müller, 2011; Müller & Fischer, 2015): oorspronkelijke inwoners die vaker contact hebben met andere etnische groepen zullen diversiteit minder snel als bedreigend ervaren dan degenen die geen contacten onderhouden buiten hun eigen groep. Daarnaast kan beargumenteerd worden dat zogenoemde ‘diversity-seekers’ – inwoners waarvoor de diversiteit van de leefomgeving juist een van de redenen was om te verhuizen naar een specifieke buurt – ook minder geneigd zullen zijn om diversiteit te koppelen aan onveiligheid (hoewel deze groep niet per se vaker banden aangaat met personen van een andere etniciteit of afkomstig uit een andere sociaaleconomische klasse (Blokland & Van Eijk, 2010)). Of diversiteit als bedreigend wordt ervaren, en of die zich vervolgens vertaalt in onveiligheidsgevoelens, lijkt dus afhankelijk te zijn van verschillende factoren.

In Amerikaans kwantitatief onderzoek is het verband tussen wonen in een diverse leefomgeving en het hebben van onveiligheidsgevoelens – ‘fear of crime’ – desondanks al regelmatig vastgesteld (Chiricos et al., 1997, 2001; Covington & Taylor, 1991; Moeller, 1989; Pickett et al., 2012). Ook een Europese, internationaal vergelijkende studie laat zien dat naarmate bewoners hun buurt als een gebied met veel immigranten beschrijven, ze ook sterkere onveiligheidsgevoelens beschrijven. Het percentage migranten dat in een Europees land woont, houdt daarentegen geen verband met ervaren onveiligheid (Semyonov et al., 2012; Visser et al., 2013). Een recente, Belgische studie van Hooghe en De Vroom (2016) laat zien dat het feitelijke (geregistreerde) aantal niet-EU-burgers in Belgische gemeenten positief samenhangt met onveiligheidsgevoelens (hoe meer niet-EU-burgers, des te meer onveiligheidsgevoelens).

Nederlands kwantitatief onderzoek over deze kwestie is er nog weinig. Wel lieten Oppelaar en Wittebrood (2006) eerder zien dat de mate waarin bewoners zich in de eigen buurt onveilig voelen ook in Nederland sterk verschilt per buurt. Bewoners voelen zich vaker onveilig in de eigen buurt in gebieden met de meeste achterstand, de meeste niet-westerse allochtonen en een snelle verhuismobilititeit. Wanneer in een multi-level analyse gecontroleerd wordt voor de effecten van individuele kenmerken (bijvoorbeeld: ouderen en vrouwen voelen zich vaker onveilig dan jongeren en mannen) blijft een significant verband staan tussen

onveiligheidsgevoelens en etnische diversiteit (gemeten naar het aandeel minderheden). Bewoners voelen zich vaker onveilig in buurten met een hoger minderheden-aandeel. Hetzelfde geldt voor buurten waar bewoners snel verhuizen, waar sprake is van verloedering op straat en met minder sociale cohesie. Maar als rekening wordt gehouden met individuele kenmerken van respondenten is er geen verband meer tussen onveiligheidsgevoelens en sociale achterstand in de buurt (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 62-65). Anders gezegd, de onderzoekers constateren dus wel een *zelfstandig buurteffect* van etnische diversiteit op onveiligheidsgevoelens, maar dat geldt niet voor achterstand in de buurt.

In een latere studie proberen Snel en anderen (2015) een verklaring te vinden voor onveiligheidsgevoelens van Rotterdamse buurtbewoners (N=15.000), waarbij ook rekening werd gehouden met zowel buurtkenmerken als individuele kenmerken van respondenten. Aanleiding voor het onderzoek was de constatering dat hoewel de geregistreerde criminaliteit in de stad al sinds jaren terugloopt, Rotterdammers zich niet minder onveilig voelen in hun eigen buurt. In eerste instantie bleek ook in dit onderzoek een (positief) verband tussen onveiligheidsgevoelens en diverse buurtkenmerken zoals etnische diversiteit (ook hier gemeten als aandeel niet-westerse migranten in de buurt) en achterstand. Echter, zodra allerlei individuele kenmerken van respondenten in de analyse worden meegenomen, blijkt er geen verband meer tussen onveiligheidsgevoelens en etnische diversiteit of sociale achterstand. Kennelijk wonen hier relatief veel mensen (bijvoorbeeld vrouwen en ouderen) die zich in het algemeen vaker onveilig voelen. Snel en collega's hebben echter in hun analyse niet alleen de gebruikelijke persoonskenmerken als individuele variabelen in hun analyse opgenomen, maar ook meer subjectieve factoren zoals 'tevredenheid met de buurt' en 'vertrouwen in de lokale overheid'. Juist deze factoren bleken sterk samen te hangen met onveiligheidsgevoelens. Bewoners van wijken met veel achterstand en veel migranten zijn minder tevreden met hun buurt, hebben minder vertrouwen in de overheid en zijn ook vaker slachtoffer van een delict geweest en juist zulke *percepties* verklaren waarom ze zich vaker onveilig voelen in hun eigen buurt (althans: dat geven ze aan in de enquête).

Uit het voorgaande blijkt dat de vraag of en hoe etnische diversiteit in de leefomgeving tot sterkere onveiligheidsgevoelens leidt nog niet eenduidig te beantwoorden is, ondanks dat zo'n verband theoretisch gezien voor de hand zou liggen. Immers, etnische diversiteit leidt – als we Putnam volgen – tot minder sociale cohesie in de buurt en uit ander onderzoek blijkt dat op zijn minst een zekere mate van sociale cohesie en onderlinge bekendheid in de buurt een voorwaarde is voor het gevoel dat men veilig is in de buurt. Het blijft verrassend dat er nog maar weinig onderzoek is gedaan naar deze thematiek, maar een eerste aanzet is nu gedaan.

Literatuur

Blokland, T. & G. van Eijk (2010), Do people who like diversity practice diversity in neighbourhood life? Neighbourhood use and the social networks of 'diversity-seekers' in a

- mixed neighbourhood in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 26(2), 313-332.
- Chiricos, T., M. Hogan & M. Gertz (1997), Racial composition of neighborhood and fear of crime. *Criminology*, 35(1), 107-131.
- Chiricos, T., R. McEntire & M. Gertz (2001), Perceived racial and ethnic composition of neighborhood and perceived risk of crime. *Social Problems*, 48(3), 322-340.
- Covington, J.C. & R.B. Taylor (1991), Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implications of between and within neighborhood sources for current models. *The Sociological Quarterly*, 32, 231-249.
- Eijk, G. van (2010), *Unequal Networks. Spatial Segregation, Relationships and Inequality in the City*. Amsterdam: IOS Press.
- Hooghe, M. & T. De Vroome (2016), The relation between ethnic diversity and fear of crime: An analysis of police records and survey data in Belgian communities. *International Journal of Intercultural Relations*, 50, 66-75.
- Kleinhans, R. & G. Bolt (2014), More than just fear: on the intricate interplay between perceived neighbourhood disorder, collective efficacy, and action. *Journal of Urban Affairs*, 36(3), 420-446.
- Lub, V. & T. de Leeuw (2015), *Veiligheidsbeleving in Rotterdam. Een onderzoek naar percepties, ervaringen en waardering van beleid*. Rotterdam: Bureau voor Sociale Argumentatie.
- Moeller, G. (1989), Fear of criminal victimization: The effect of neighborhood racial composition. *Sociological Inquiry*, 59(2), 208-221.
- Müller, T. (2011), Interethnic interactions and perception of immigrant men in public space: The experience of community safety by seniors in a multicultural neighborhood. In: N.K. Denzin & T. Faust (eds.), *Studies in Symbolic Interaction* (Studies in Symbolic Interaction, Volume 37). Bingley, UK: Emerald Group Publishing Limited.
- Müller, T. & T. Fischer (2015), Feeling unsafe in a multicultural neighborhood: indigenous inhabitants' perspectives. *British Journal of Criminology*, 55, 790-810.
- Noije, L. van (2016), Ertoe doen in de buurt. *Mens en maatschappij*, 91(4), 319-355.
- Oppelaar, J & K. Wittebrood (2006), *Angstige burgers? De determinanten van gevoelens van onveiligheid onderzocht*. Den Haag: SCP.
- Pickett, J.T., T. Chiricos, K.M. Golden & M. Gertz (2012), Reconsidering the relationship between perceived neighborhood racial composition and whites' perceptions of victimization risk: Do racial stereotypes matter?. *Criminology*, 50(1), 145-186.
- Putnam, R. (2007), *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137-174.
- Sampson, R. (2012), *Great American City. Chicago and the Enduring Neighbourhood Effect*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Sampson, R., F. Raudenbush & F. Earls (1997), Neighborhoods and violent crime: A multi-level study of collective efficacy. *Science*, 277, 918-924.
- Sampson, R. (2009), Disparity and diversity in the contemporary city: Social (dis)order revisited. *British Journal of Sociology*, 60(1), 1-31.
- Semyonov, M., A. Gorodzeisky & A. Glikman (2012), Neighborhood ethnic composition and resident perceptions of safety in European countries. *Social Problems*, 59(1), 117-134.
- Snel, E., M. 't Hart & Geoffrey Oliviera (2015), *Veiligheid en veiligheidsbeleving in Rotterdam: analyse van gegevens uit het Wijkprofiel*. (ongepubliceerd; zie: www.kenniswerkplaats-leefbaar.nl/wp-content/uploads/onveiligheidsbeleving.pdf).
- Vertovec, S. (2007), Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024-1054.

Erik Snel & Iris Glas

- Visser, M., M. Scholte & P. Scheepers (2013), Fear of crime and feelings of unsafety in European countries: Macro and micro explanations in cross-national perspective. *The Sociological Quarterly*, 54, 278-301.
- Wittebrood, K. & T. van Dijk (2007), *Aandacht voor de wijk. Effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: SCP.